

Xoliqnazarova Maftunaxon Hayotjon qizi

Farg‘ona davlat universiteti bakalavr talabasi

+998902741327

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bolalar zukkoligi va aqliy faoliyatini o‘stirishni oshirishda topishmoqlardan qanday foydalanish kerakligi, nutq nuqsonlarini bartaraf etishda topishmoqlardan foydalanish yo‘llari, hamda ota-onalarga tavsiyalar berib o‘tilgan.*

Kalit So‘zlar: *xalq og‘zaki ijodi, topishmoq, fikrlash qobiliyati, nutq, mantiqiy tafakkur, solishtirish va qiyoslash, topishmoqning mazmuni, og‘zaki aytish, esda saqlab qolish, xotira.*

KIRISH

Yillar davomida bolalarni kichik yoshdan boshlab har tomonlama rivojlantirish lozimligi o‘z tasdig‘ini topgan masalalardan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalarni rivojlantirish uchun ko‘plab turli tuman usullar mavjud. Bu usullardan eng ko‘p qo‘llaniladigani plastelen, legolar, turli didaktik o‘yinlar, zamonaviy texnika vositalari va boshqalardir. Ammo hali bunday zamonaviy usullar mavjud bo‘lmagan davrda ham pedagogikada qo‘llanilgan usul va vositalar bolaning rivojlanishida o‘zining yaxshi natijalarini ko‘rsata olgan. Bir tomondan bolani o‘ziga jalb etsa, ikkinchi tomondan uning tafakkurini rivojlantira olgan har xil o‘yinlar mavjud bo‘lgan. Topishmoqlarni topish o‘yini shular jumlasidandir. O‘quv jarayonida ertaklar bilan bir qatorda topishmoq, tez aytishlardan keng foydalaniladi. Boshlang‘ich sinf darsliklariga bir necha mavzularga va narsa-buyumlarni qamrab olgan maqollar, topishmoq va tez aytishlar kiritilgan bo‘lib, ular o‘quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirida katta ahamiyat kasb etadi. Mantiqiy tafakkurni o‘stirishda topishmoqlarga javob topish matematik masala, misol yechish bilan teng kuchga ega hisoblanadi. Har bir topishmoq aytilganda o‘quvchi aqlni ishga solishiga, o‘ylay oladigan holds fikrlashiga majbur etadi. Topishmoqlarni o‘quvchilar solishtirish va qiyoslash yo‘li bilan javobini topishga intiladilar. Topishmoq matnini o‘qish orqali o‘quvchilar avvalo, topishmoq janriga xos xususiyatlari o‘rganadilar, to‘g‘ri o‘qish malakasini egallab beradilar. Topishmoq javobini topishda yashirin berilgan belgi, predmet, voqea-hodisalarga asosiy e‘tiborini qaratadi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Shuni esda tutish kerakki topishmoqlarni barchasi noodatiy tilda- xalq og‘zaki janri va majoziy tilda tuzilgan bo‘lib, bu bolaning so‘z boyligini yanada boyitadi, ba‘zan esa bu bolaga ta‘riflab bo‘lmaydigan zavq bag‘ishlaydi. Hatto xalq topishmoqlarida ham juda ko‘plab turli metaforalar, tasvirlar, nutq burilishlari bolaning miyasini avtomatik ravishda ishga solib, uni butunlay tashqarida fikrlashga o‘rgatadigan

vositadir. Bu esa albatta, bolaning bir oz yetuk yoshda turli fanlarni tushunishda ko'makchi vazifasini bajaradi. Har bir topishmoqda mavjud bo'lgan o'yin shakli bolalar uchun qiziqarli: bola uchun bu o'yin- kulgu, ammo bu o'yin-kulgu dunyoni tushunishga va majoziy fikrlashga o'rgatadi. Misol uchun, xalq topishmoqlarini so'rashdan oldin ularning qiyinchilik darajalariga saralab olish lozim. Bolaning yoshi qanchalik yosh bo'lsa, unga beriladigan topishmoqning darajasi ham shunchalik oson va tushunarli bo'lishi kerak. Masalan , mashhur bo'lgan topishmoqlardan biri:

pak-pakana bo'yi bor,
yeti qavat to'ni bor.

Karam bu topishmoqda juda ajoyib tasvirlangan va bu bolalar uchun zavqlidir, bunda topishmoqlarning to'g'ri ekanligiga e'tibor qaratadilar va keyingi safargi topishmoqlarda u o'zining o'xshashligi va taxminlarini yaratib topishmoqning javobini topishga harakat qiladilar. Topishmoqlar- qofiyalar bolalarning ritm tuyg'usini rivojlantiradi, bunda bolalar juda oddiy bo'lsada, she'r bilan muloqot qilishning birinchi tajribasini egallaydilar. Bundan tashqari bir nechta shunday topishmoqlar va bolaning o'zi qofiyalarni izlashga va birinchi sodda she'rlarini yozishga harakat qila boshlashi ham mumkin.

TADQIQOT NATIJALARI

Topqirlikni va zukkolikni oshiruvchi topishmoqlar bolada sezgi va fikrlash odatini uyg'otadigan yana bir tur hisoblanadi. Odatiy misol, boladan choyga shakarni qanday qo'l bilan aralashtirish kerakligini so'rash mumkin. Bolalar shunday javob berishi mumkin- o'ng yoki chap qo'l bilan, lekin qoshiq bilan degan javobni eshitgandan so'ng u juda mamnun bo'ladi va to'g'ri javobni bir umr yodida saqlaydi. Shundan so'ng esa u har bir savolga javobni diqqat bilan izlaydi va noodatiy javob topishga harakat qiladi. Bolalarning tafakkurini, nutq boyligini tarbiyalashda ularga o'yin tarzida atrofdagi dunyo haqida iloji boricha ko'proq ma'lumot berish, keng fikrlashga o'rgatish va keyingi hayotga tayyorlash biz kattalarning muhim vazifalarimizdan biri sanaladi. Bolaning nutqi qanchalik boy va to'g'ri bo'lsa, unga o'z fikrini erkin ifoda etishi osonlashadi, uning voqelikni bilish qobiliyati shunchalik kengroq bo'ladi. Bolalar va kattalar bilan kelajakdagi munosabatlari, uning hatti-harakatlari shaxsiyati to'liq bo'ladi, aksincha bolaning tushunarsiz nutqi uning odamlar bilan munosabatlarini murakkablashtiradi va ko'pincha uning karakterida og'ir iz qoldiradi. 5-6 yoshda nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar bu nuqsonni og'ir his qiladilar, uyatchan, o'zini o'zgalardan tortadigan, ba'zida esa hatto qattiq asabiylashadigan bo'lib qoladilar. Bunday bolalarda esa tengdoshlariga, ba'zan esa kattalarga nisbatan tajovuzkorlik namoyon bo'lishini kuzatish mumkin. Bizning vazifamiz bunday holatlarda bola shaxsini to'laqonli tarbiyalashdan iborat bo'ladi. Buning uchun bolani jamoa bilan erkin muloqot qilishi uchun sharoit yaratish kerak. Bolalar o'z ona tilini imkon qadar tez o'zlashtirishlari, to'g'ri va chiroyli gapirishlari uchun zamin yaratish kerak.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Topishmoqlarning javobini topishda o`quvchilar mustaqil fikrlaydilar, tez va to`g`ri javobni topish talab etiladi. o`qish darslarida topishmoq o`qib beriladi yoki yoddan aytiladi, o`quvchilar o`ylab, javob topadilar. Bunday topishmoqlarga matni murakkab bo`lmagan topishmoqlar kiradi. Topishmoqlarni kartochkalarga yozib ham tarqatish mumkin, bunda o`quvchilarga topishmoqning javobini topishni aytiladi. o`quvchilar topishmoq javobini topishga kirishadilar va topgach, shu o`quvchi topishmoqni sinfga baland ovozda o`qib beradi, so`ng uning javobini aytiladi. Bu usul juda foydali bo`lib, sinfdagi hamma o`quvchilar e`tibor bilan topishmoqni eshitadilar, darsda osoyishtalik vujudga keladi, o`zlashtirmovchi o`quvchilarning fikralshga, darsda ishtirok etishlariga zamin yaratiladi.

XULOSA

Xulosa qilib shuni aytish mumkin, uyda qo`llashingiz mumkin bo`lgan o`yin tarzidagi topishmoqlarni mashq qilish to`g`ri talaffuzni rivojlantirishga xizmat qiladi, so`zning tovush, semantik, grammatik mazmunini aks ettirishga yordam beradi, bu esa bolani maktabga tayyorlash jarayoniga yordam beradi. Bolaning topqirligi oshishi bilan bir qatorda bog`langan nutqining o`shishini ham kuzatish mumkin. Topishmoq berish orqali turli savollar bilan murojaat qilib topishmoqni yanada qiziqarli mashg`ulotga aylantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Чукомина Н.В. Воспитатель АУ ДО «Детского сада Берёзка Уватского муниципального района» “ Развитие речи ребенка. Игры и упражнения для развития речи”
2. <https://ollforkids.ru> enternet manzili
3. O`zbekiston Respublikasining “Ta`lim to`g`risida”gi Qonuni. 2020 yil 7 avgust.
4. «Masofaviy ta`lim makonini takomillashtirishda axborot resurslari va texnologiyalari integratsiyasi va didaktik ta`minoti» mavzusidagi respublika miqyosidagi ilmiy konferensiya materiallari (19 mart 2020 yil) Jonibekov D.B. Guliston davlat universiteti magistranti, Mallyayeva G.A. Sirdaryo viloyati Yuridik kolleji o`qituvchisi “Masofaviy ta`lim tizimida didaktik topshiriqlardan foydalanish” 55-58 betlar – T.: TDPU, 2020.